

Ylli DRISHTI, Leon ÇIKA

ICONS OF BERAT (IKONA TE BERATIT):
Collection of the Onufri National Museum –
Berat (XIV–XX Century)
Koleksioni I Muzeut Kombëtar Onufri –
Berat (Shekulli XIV–XX)

ISBN 99927-968-2-0

Издавач „Aica Albania”, Tiranë 2004

142 страници споредбен
 текст на англиски и албански,
 речник, библиографија,
 15 црно-бели и 76 илустрации во колор

Древниот Берат (античка *Антипатра* и *Бејрут*; средновековен *Белград*, *Лефкиполис* и *Лефкипатра*) со својата 2400 години долга историја, во 1961 година е прогласен за град-музеј, а само една деценија откако е изграден Музејот за средновековната уметност во Корча (1975), во бератската катедрална црква Успение на пресвета Богородица е отворен Музејот на Онуфриј (1985) во единствениот амбиент внатре во старата тврдина, со оригинален иконостас и автентичен црковен мобилијар од XVIII и XIX век. Бератскиот епископ Антим Алексуди во 1868 година објави книшка *Краток историјат на светата митрополија на Берат*, во која наведува дека во 24 од вкупно 39 храмови уште се врши литургија. Денес музејот, чиј директор е Владимир Скендо, поседува 173 икони и 1.500 богослужбени предмети што потекнуваат од цркви и манастири од централна Албанија. Феноменот „10.000 албански икони”, во текот на 50-тите и 60-тите години на XX век го откриваат научниците Теофан Попа и Викторија Пузанова, а проучувањата на нивното влијание на околните земји (Грција, Македонија, Србија) и иконографските истражувања ги продолжуваат Дорка Дамо, Шиќири Нимани и Клити Каламата. Како средновековен иконописен центар Берат се прочу по трајниот печат што остави на него препишувачката и илуминаторската дејност на доцноантичката и византиската епоха (VI–XIV век). Доцновизантискиот стил е обележан со силното

влијание на критското, венецијанското и светогорското сликарство. Својот врв бератската иконописна школа го достигнува со мајсторот Онуфриј во XVI век, славата ѝ ја разгласуваат големите сликари од корчанскиот уметнички круг – Константин Јеромонах, браќата Константин и Атанас Зограф, Давид од Селеница и Константин Шпатарак во XVIII век, а преку голем број анонимни мајстори, златниот залез го доживува со семејната работилница на сликарот Јован Четири Грабован, меѓу 1775 и 1866 година. Освен во Музејот на Онуфриј во Берат, нивните икони денеска се наоѓаат во Музејот на средновековната уметност во Корча, во Уметничката галерија на Историскиот музеј во Тирана, додека помал број е во приватните колекции.

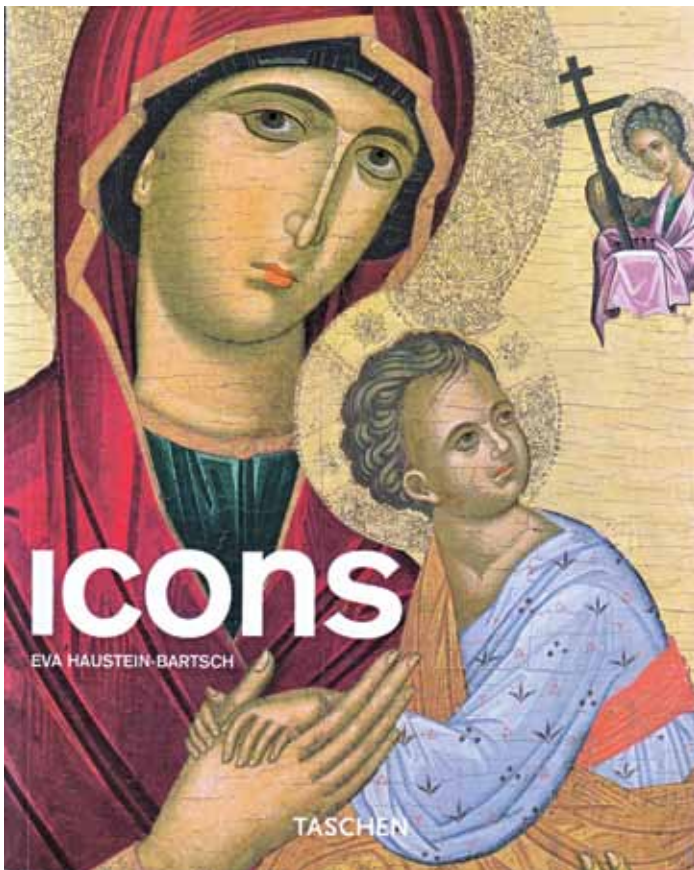
Најголемиот сликар од овие простори, монахот Онуфриј (средината на XVI век), бил исклучително плоден мајстор, кој зад себе оставил мноштво потпишани икони и фрески внатре и надвор од денешна Албанија (Елбасан, Берат, Костур, Зрзе, Прилеп, Молдовица). Тој во доцновизантиското сликарство воведува реалистичен детаљ, светлосни ефекти и колористичка палета преземена од италијанската ренесанса, од Крит и од Венеција, трасирајќи го патот на она што по век и пол подоцна ќе биде препознаено како балкански барок. Неговите непосредни следбеници биле синот Никола, Онуфриј Киприот и мноштво анонимни мајстори од втората половина на XVI и првата по-

ловина на XVII век, од кои ниту еден не успеал да се доближи до неговата сликарска вештина. Првиот период од дејноста на овие зографи е врзан за градот Берат, а вториот за јужна Албанија, предел околу Ѓирокастро, кога до неговите икони допираат одеци на исламската калиграфија, особено забележливи во флоралната орнаментика. Родоначалници на сликарското семејство Четири Грабован се Ѓорѓи и Јован, нивниот занает го преземаат синовите Никола и Наум, а работилницата згаснува со третата генерација, со внуците Ѓорѓи и Ндин. По потекло од планинското место Грабован во близина на Елбасан, поради турските зулуми семејството се иселува во друго планинско место, Опар, каде што уште има жители со исто презиме и прекар. Според потпишаните дела на грчки е избројано дека членовите на семејната работилница на Четири Грабован се автори на над 1.000 икони и фрески во централна и јужна Албанија, од Лушја преку Берат до Валона. Само за иконостасот на катедралната црква Успение на пресвета Богородица во Берат (1812–1814),

зографот Јован со помошниците изработил 23 празнични и 7 престолни икони, но тоа не се и единствените негови дела за овој храм. Под силно влијание на Константин и Атанас Зограф, Јован заедно со синот му Наум и другите членови на неговото семејство, насликал најмалку осум фрескоансамбли кои го сочинуваат и најдобриот дел од неговиот опус. Со оглед на тоа што Јован Четири Грабован иконите и фреските ги работел и потпишувал исклучиво во Албанија меѓу 1775 и 1814 година, сликарот Јован Четиревик Грабован, кој е активен во селските српски храмови и манастири во Срем, Славонија и Унгарија од 1772 до 1785 година, не може да биде иста личност со својот земјак, имењак и презимењак од Албанија. Значењето на монографскиот албум за бератските икони почива и во тоа што ја отстранува оваа стара недоумица меѓу стручњаците.

Љиљана СТОШИЌ

(Превод од српски М.М.Машиќ)

Eva HAUSTEIN-BARTSCH

**ICONS: IKONEN-MUSEUM,
RECKLINGHAUSEN**

ISBN 978-3-8228-5478-5
Издавач „Taschen”, Köln 2008

Воведна студија,
табели на историски настани
и каталог на англиски јазик,
96 страници, 79 илустрации во боја

Музејот на икони во Реклингхаузен, во рурската област позната по јагленокопите, е основан во 1955 година бидејќи во организација на Градската уметничка галерија (*Städtische Kunsthalle*) тука е приредена изложба со повеќе стотици икони од западногерманските приватни колекции. Само година и пол откако двајца најголеми колекционери му понудиле на директорот на Кунстхале и на организаторот на оваа изложба да ги откупи иконите во нивна сопственост, на 21 јули 1956 година е отворен Музејот на икони во Реклингхаузен. Денеска тој поседува најбројна и највредна збирка икони надвор од православниот круг, разновидна како по регионалното и географското потекло така и по тематските и иконографските специфичности. Таа брои над 1.000 икони и метални опкови (оклади) од Русија, Грција, од Балканот, како и значајна збирка романски икони на стакло.

35 експонати (22 руски, 11 грчки и по една византиска и романска икона) настанати меѓу XIII и XIX век, со придружни објаснувања, ја чинат тематската рамка на оваа книга, со воведен и каталожки дел, чиј автор е Ева Хауштајн-Бартч. Докорирајќи во Бон на српската средновековна владетелска иконографија, таа во 1983 година станува научен директор на Музејот на икони во Реклингхаузен, каде што организира мноштво изложби и меѓународни симпозиуми, а е претседател и на Управниот одбор на Музејот на икони

во Виченца. Како извонреден и сестран познавач на икони и на иконописот, Е. Хауштајн-Бартч со големо познавање и со енциклопедиска прецизност ја поделува воведната студија (*Претстави на божественото*) на повеќе оддели: чудотворни и неракотворени икони, иконоклазмот и триумфот на православието, сликарски ерминии, иконописни теми и мотиви, развој на иконостасите и историјат на иконописот, критска, балканска и руска иконописна школа, техника на иконописот и најголеми европски збирки на икони.

Десетина меѓу прикажаните икони привлекуваат внимание со својата ретка или исклучителна тематика. Станува збор за грчки икони на мајстор од критската школа, со царски двери на кои се *Старецот Зосим и Марија Египетска* (XV век), *Свети Мина на коњ* (околу 1500) и *Преображение* (XVI век) каде што Христос и учениците Петар, Јован и Јаков се прикажани по трипати, со оглед на тоа дека се гледаат како се качуваат и слегуваат од гората Тавор, како и *архиѓаколот Стефан и свети Христофор со песја глава или кинокефалос* (XVIII век), својствен на источнохристијанското сликарство. Меѓу руските икони се издвојуваат *Света Софија (Божествената Премудрост)* со крилатата Богородица и со крилатиот свети Јован Крстител (XVII век, строгановска школа), *Јуродивот заради Христа* (XVII век, Великиот Устуг), неколку дела од палеховската школа – *Свети Фи-*

лип кришева евнух на етиопската кралица (XVIII век), *Симбол на верата* (околу 1800), *Иконостас* (XIX век), и романската икона на стакло *Успение на свети Илија* (1878), дело на непознат мајстор од брашовскиот круг Саву Мога.

Оваа книга-каталог за малку познати и репродуцирани, но извонредно вредни и зачувани икони од Реклингхаузен, не само што ги запознава стручните лица со мајсторските дела од православната уметност, коишто настанале во текот на повеќе од 600 години, туку ја открива и нивната раскошна убавина и иконографското богатство. Некои, по пат на руските икони од палеховската иконописна школа, покажуваат колку се разликувале меѓусебно мајсторите од истата сликарска работилница. Враќајќи се во изминатите времиња или следејќи ги најмодерните уметнички струења, тие истовремено создавале и дела со сериско производство и врвни ремек-дела.

Е. Хаузтајн-Бартч се осврнува и на феноменот на западноевропските гравури како сликарски предлошки, каква што е, кога станува збор за руските икони и фрески од XVIII век (Јарослав), холандската збирка на бакрорези во *Библијата на Пискатор* (Амстердам, 1650, 1674).

Свртувајќи внимание на музеите неодамна специјализирани за православни икони, авторката потсетува на два, кои поседуваат исклучиво руски примероци: Музеј на икони во Франкфурт на Мајна, отворен во 1990 година, со збирка преземена од Државниот музеј во Берлин, и Колекција Интеза Саопаоло, отворена неколку години подоцна во Виченца, во палатата Леони во Монтанаро. Поновите руски икони се изложени во Музејот на православната црква во финскиот град Куопио, додека со голем број на малку познати грчки, руски и византиски икони располага Националниот музеј во Мајнц.

Врвно илустрирана и технички опремена, книгата-каталогот на Е. Хојштајн-Бартч воедно е и водич низ трезорот на Музејот на икони во Реклингхаузен и детектор на останатите ризници и знаења врзани за тајните на православните икони.

Љиљана СТОШИЌ

(Превод од српски М.М.Машиќ)